

Op weg naar **betere** schoolexamens

□ Tom Erkens, Hans Kuhlemeier, Jan van Weerden

Scholen voor voortgezet onderwijs kunnen sinds april 2007 de kwaliteit van hun schoolexamen met de kwaliteitsmonitor vaststellen en zo nodig verbeteren. Het instrument wordt ingevuld per vak en is geschikt voor alle vakken in de Tweede Fase en alle leerwegen in het vmbo. De kwaliteitsmonitor kent zowel een quick scan als uitgebreidere versies. Vooronderzoek met de quick scan laat zien dat docenten in het algemeen tevreden zijn over de kwaliteit van de eigen schoolexamens. Ervaringen in workshops laten echter zien dat een uitgebreidere vorm meer aanleiding geeft tot kritische reflectie en suggesties voor kwaliteitsverbetering. In dit artikel beschrijven we het instrument en rapporteren we over het vooronderzoek en de eerste gebruikservaringen.

Schoolexamens

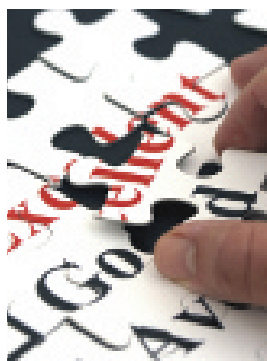
Met de toename van de autonomie van scholen wordt kwaliteitszorg een steeds belangrijker aandachtspunt. Dit geldt ook ten aanzien van het schoolexamen (SE). Het belang van het SE is na de invoering van de Tweede Fase in havo en vwo en de leerwegen in het vmbo groter geworden. De reglementering van het SE is in de nieuwe examenprogramma's die vanaf augustus 2007 gelden geminimaliseerd.

Hiermee krijgen scholen meer ruimte om hun onderwijs vorm te geven op maat van de leerling, het vervolgonderwijs en de regio. Vanuit haar medeverantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs verlangt de overheid dat deze grotere autonomie gepaard gaat met het afleggen van verantwoording over de gemaakte keuzes en de geleverde kwaliteit. Aan de hand van vooraf ontwikkelde criteria moeten scholen aan leerlingen, ouders en andere stakeholders laten zien dat het schoolexamen de gewenste kwaliteit heeft.

Een voorbeeld van een relevant aangrijpingspunt voor interne kwaliteitszorg is de discrepantie tussen de cijfers voor het schoolexamen (SE) en het centraal examen (CE). De Lange en Dronkers (2006) signaleren dat een flinke groep scholen er bij het schoolexamen een toegeeflijke cijfercultuur op na houdt die de waarde van het diploma ondergraaft. De gemiddelde cijfers op het schoolexamen bleken doorgaans hoger te zijn dan op het centraal examen. Ook bleek de variatie van de cijfers voor het SE aanzienlijk kleiner dan voor het CE. Hun analyse werd onlangs nog grotendeels door de inspectie bevestigd (Inspectie van het Onderwijs, 2007a). De discrepantie tussen de cijfers op het schoolexamen en het centraal examen vormt een belangrijk aandachtspunt bij het schoolbezoek van de inspectie.

Kwaliteitsbewaking in de knel

De kwaliteit van de schoolexamens lijkt onder druk te staan. Waar scholen de laatste jaren steeds meer autonomie hebben gekregen, ook waar het de organisatie en inrichting van het schoolexamen betreft, ziet de inspectie de schoolinterne kwaliteitsbewaking van het SE als een knelpunt dat verbetering behoeft. De inspectie hecht aan een vorm van verantwoorden van inhoud en afname van de schoolexamens, gezien het belang van het schoolexamen voor de slaagkansen van de leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2007b). Dit is in grote lijnen de achtergrond van waaruit het Cito, in opdracht van het Ministerie van OC&W, de kwaliteitsmonitor Schoolexamens heeft ontwikkeld.

Een flinke groep scholen houdt er bij het schoolexamen een toegeeflijke cijfercultuur op na

Doel van het instrument

Met de kwaliteitsmonitor kunnen docenten, examencoördinatoren of directieleden de kwaliteit van het schoolexamen voor een bepaald vak vaststellen en zo nodig verbeteren. De monitor is een instrument voor zelfevaluatie. Het is niet alleen geschikt voor individuele docenten, maar ook voor groepen, zoals een vaksectie. Ook kan men de monitor inzetten voor een cluster van vakken of zelfs voor een gehele school of locatie. De resultaten van de kwaliteitsmonitor leveren de gewenste output voor nader overleg over de kwaliteitsverbetering van de schoolexaminering, zowel intern, als in gesprekken met de onderwijsinspectie. Gebruik van de kwaliteitsmonitor (een verkoopproduct dat besteld kan worden bij Cito) gebeurt op vrijwillige basis.

De inhoud van het instrument

Het instrument omvat zes aandachtsgebieden, ook wel standaarden genoemd en 29 kwaliteitsaspecten, aangeduid als indicatoren. Samen beschrijven zij de kwaliteitseisen die aan het schoolexamen gesteld

moeten worden. De zes aandachtsgebieden zijn: Inhoud, Technische kwaliteit, Organisatie en afname, Beoordeling, normering en weging, Transparantie voor de kandidaten en Schoolbeleid (zie figuur 1)

De kern van het instrument is een lijst met 29 vragen. Elke vraag heeft betrekking op een andere indicator van de kwaliteit van het SE. Per indicator geeft de gebruiker een oordeel over de mate waarin het desbetreffende kwaliteitsaspect voor het betreffende vak gerealiseerd is. Men kan kiezen uit de alternatieven *Niet of nauwelijks*, *Min of meer*, *Vrijwel volledig*, *Volledig* en *Dat kan ik niet beoordelen*. Is een vraag bij een bepaalde situatie of voor een bepaald vak niet relevant dan kan men *Niet van toepassing* invullen.

Vormgeving van het instrument

Alle indicatoren zijn voorzien van een korte toelichting. Daarnaast zijn er hulpvragen en hyperlinks naar relevante achtergrondinformatie. Zo kan de gebruiker zich goed informeren alvorens een kwaliteitsoordeel uit te spreken.

	Standaarden	Omschrijving	Aantal indicatoren	Aantal hulpvragen
1.0	Inhoud: representativiteit	De schoolexamens zijn aantoonbaar representatief voor het eindexamenprogramma.	5	16
2.0	Technische kwaliteit	De toetsen en opdrachten zijn zorgvuldig samengesteld en voldoen aan de technische eisen.	5	70
3.0	Organisatie en afname	De afname van de toetsen en opdrachten is zorgvuldig, blijkend uit een adequate planning en organisatie.	6	40
4.0	Beoordeling, normering en weging	De beoordeling, normering en weging gebeurt op verantwoorde wijze.	4	33
5.0	Transparantie voor de kandidaten	Het is de kandidaten duidelijk wat er getoetst wordt, op welke wijze en hoe dat wordt beoordeeld.	4	37
6.0	Schoolbeleid	Schoolleiding en docenten voeren een integraal beleid betreffende de kwaliteit van het schoolexamen.	5	70

Figuur 1 Overzicht van standaarden, indicatoren en hulpvragen

De resultaten van de kwaliteitsmonitor leveren de gewenste output voor nader overleg over de kwaliteitsverbetering van de schoolexaminering

6.4 Ten behoeve van het nieuwe schoolexamen wordt de kwaliteit van het voorgaande school-examen kritisch en systematisch geëvalueerd

In hoeverre is deze indicator voor uw vak gerealiseerd?

- A Volledig
- B Vrijwel volledig
- C Min of meer
- D Niet of nauwelijks
- E Dat kan ik niet beoordelen

Toelichting:

Bij deze indicator is het van belang vast te stellen of u en uw vakcollega's doelen formuleren voor het handhaven en verbeteren van de kwaliteit van het eerstvolgende schoolexamen en daartoe gegevens verzamelen, maatregelen treffen en nagaan of deze maatregelen effect sorteren. Bij een kritische en systematische evaluatie behoort o.a. een analyse van de toetsresultaten en een onderzoek naar de gehanteerde procedures. Het is van belang daartoe een breed scala aan gegevens te verzamelen.

Hulpvragen:

Bij het bepalen van de mate van realisatie kunnen onderstaande vragen en stellingen nuttig zijn.

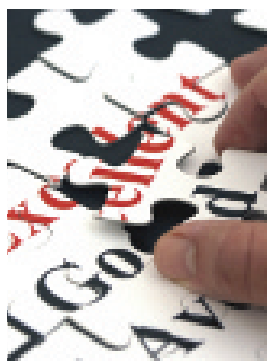
Voorbeeld van het vierde cluster van hulpvragen:

6.4.4		gerealiseerd				nvt
		++	+	±	-	
1	De constructie van de toetsen, opdrachten en scorings- en beoordelingsmiddelen van het laatste schoolexamen worden gebaseerd op een <i>statistische analyse</i> van de resultaten van de kandidaten op het daaraan voorgaande schoolexamen.					
2	De constructie van de toetsen, opdrachten en scorings- en beoordelingsmiddelen van het laatste schoolexamen worden mede gebaseerd op een analyse van mogelijke verschillen tussen de cijfers op het schoolexamen en het centraal examen.					
3	Er worden <i>maatregelen</i> getroffen om de kwaliteit van uw schoolexamen te handhaven en zo nodig te verbeteren.					
4	Er wordt regelmatig na gegaan of de maatregelen het gewenste effect sorteren					

Figuur 2 Voorbeeld van een indicator uit de kwaliteitsmonitor schooexamens

We geven als voorbeeld indicator 4 van de standaard Schoolbeleid (zie figuur 2). Onderstreepte woorden in de tekst geven een hyperlink aan naar achtergrondinformatie.

Door het omvangrijke aantal hulpvragen (zie figuur 1) is het instrument geschikt om diepgaand de kwaliteit van het schoolexamen te evalueren.

Gebruik van de kwaliteitsmonitor gebeurt op vrijwillige basis

Twee versies

Het instrument kent twee verschijningsvormen: een internetversie en een versie op cd-rom. Hoewel de functionaliteit in grote mate hetzelfde is, zijn er ook verschillen. De internetversie vult de gebruiker online en interactief in. De hyperlinks naar hulpvragen en achtergrondinformatie kan men al werkende aanklikken en vervolgens raadplegen. Een ander voordeel is de mogelijkheid om het oordeel over de kwaliteit van het eigen SE te vergelijken met landelijke cijfers (benchmarking). Voor de cd-romversie is geen internetaansluiting noodzakelijk. De ingevulde vragenlijst, hulpvragen en achtergrondinformatie kan men onmiddellijk afdrukken, bewerken en printen (Word en pdf). Daarnaast is er een werkblad voor het invoeren, verwerken en rapporteren van de kwaliteitsoordelen. Dit is met name handig als men de monitor wil inzetten bij meerdere gebruikers, bijvoorbeeld in een workshop of werkconferentie over de kwaliteit van het eigen SE.

Werken met de kwaliteitsmonitor

De Kwaliteitsmonitor kent drie gebruiksvormen:

- een quick scan;
- een deep scan;
- en een full scan.

De quick scan geeft een eerste indruk van de kwaliteit van het schoolexamen. De gebruiker volstaat met het beantwoorden van 29 meerkeuzevragen. De hulpvra-

gen en achtergrondinformatie worden daarbij nog niet geraadpleegd.

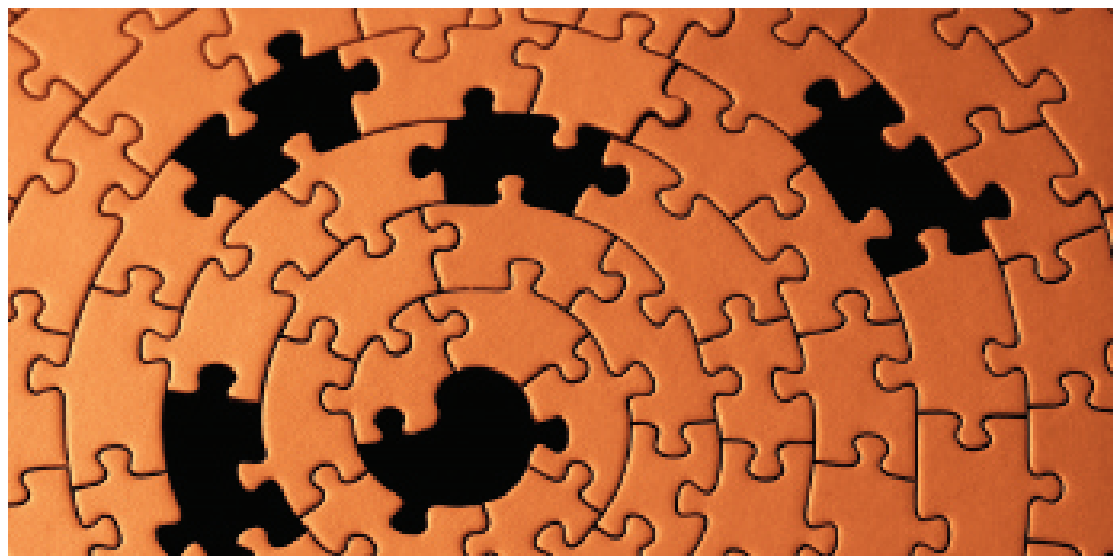
Met de deep scan kan men nader inzoomen op één of hooguit enkele aandachtsgebieden die mogelijk verbetering behoeven. Alvorens een gefundeerd kwaliteitsoordeel te kunnen geven, beantwoordt men eerst de bijbehorende hulpvragen. Ook kan men de hyperlinks naar bruikbare achtergrondinformatie aanklikken. De full scan geeft een volledig en diepgaand overzicht van de kwaliteit van het schoolexamen op alle standaarden en indicatoren. Het wordt niet aangeraden om deze integrale doorlichting van het SE in één sessie uit te voeren. Zo is het bijvoorbeeld niet doenlijk om de meer dan 250 hulpvragen in één keer te beantwoorden. Daarnaast lijkt het weinig zinvol om de kwaliteit op alle standaarden en indicatoren tegelijkertijd te willen verbeteren.

Het vooronderzoek

Aan de introductie van de Kwaliteitsmonitor is een onderzoek voorafgegaan. Het onderzoek is uitgevoerd in het voorjaar van 2006 en diende twee doelen:

- nagaan of de vragenlijst goed functioneert;
- het verzamelen van landelijke referentiegegevens waarmee de gebruiker het oordeel over de kwaliteit van het eigen SE kan vergelijken.

De vragenlijsten werden verzonden aan docenten van de vakken aardrijkskunde, Engels, wiskunde, handel en administratie en zorg en welzijn/uterlijke ver-

Het verdient aanbeveling de zelfevaluatie uit te voeren als een systematisch en cyclisch verbeteringsproces

zorging. Van de 4240 verzonden vragenlijsten kwamen er 813 ingevuld terug (19%). Dit responspercentage is laag, ook als men bedenkt dat de vragenlijst enkele weken voor de zomervakantie verstuurd is. Generalisatie van de resultaten naar de populatie van docenten in het voortgezet onderwijs is strikt genomen niet geoorloofd. Het Cito is overigens van plan bij toekomstige gebruikers aanvullende referentiegegevens te verzamelen.

In het onderzoek is gekeken naar het functioneren van de quick scan (Kuhlemeier & Van Weerden, 2006), dat wil zeggen de vragenlijst exclusief de hulpvragen en achtergrondinformatie. De respondenten gaven aan in hoeverre de 29 indicatoren van de kwaliteit van het SE voor hun vak gerealiseerd waren.

Gemiddeld genomen beantwoordt 76% van de docenten de vragen met 'vrijwel volledig of volledig' (29% met 'vrijwel volledig' en 47% met 'volledig'). De overgrote meerderheid van de docenten lijkt dus overwegend tevreden met de kwaliteit van het eigen schoolexamen. Deze algehele tevredenheid lijkt op gespannen voet te staan met rapportages van de inspectie. Daarin is herhaaldelijk geconstateerd dat de kwaliteit van het schoolexamen in veel gevallen te wensen overlaat (Inspectie van het Onderwijs, 2006). De algehele tevredenheid lijkt ook in strijd met onderzoek naar het beoordelingsgedrag van docenten. Zo is meermaals aangetoond dat de cijfers en oordelen van docenten vatbaar zijn voor allerlei beoordelingsfouten. Toch vindt 95% van de bevroegde respondenten dat de indicator 'De scoring, beoordeling en puntentoekenning worden consequent en op een voor alle kandidaten gelijke wijze toegepast' volledig of vrijwel volledig in hun schoolexamen gerealiseerd is.

Eerste ervaringen met het instrument

Inmiddels zijn met de monitor al diverse ervaringen in workshops opgedaan. Meestal werd daarbij slechts een van de zes standaarden onder de loep genomen. De werkwijze was als volgt. In de eerste ronde gaven de deelnemers een voorlopig kwaliteitsoordeel door de vier à zes bijhorende meerkeuzevragen te beantwoorden. Daarna beantwoordde men de hulpvragen, gevolgd door een discussie met de collega's. In de tweede ronde beantwoordden de deelnemers de meerkeuzevragen opnieuw. Ten slotte inventariseerde de workshopleider eventuele discrepanties tussen de

eerste en tweede invulling. In de daarop volgende discussie was een belangrijke plaats ingeruimd voor het ontwikkelen van ideeën voor kwaliteitsverbetering. De vergelijking van de eerste en tweede beoordelingen bracht vaak forse discrepanties aan het licht. In alle gevallen was men in de tweede ronde aanmerkelijk kritischer over de kwaliteit van het eigen schoolexamen dan in de eerste ronde. Kennelijk leidt de operationalisatie van de kwaliteitseisen in hulpvragen tot een realistischer en beter gefundeerd oordeel. Op basis van deze ervaringsgegevens mag men verwachten dat de deep scan meer aanleiding zal geven tot kritische reflectie en kwaliteitsverbetering dan de quick scan die in het vooronderzoek is gebruikt.

Tot slot

Het gebruik van de kwaliteitsmonitor kan een bijdrage leveren aan de gewenste kwaliteitsverbetering van het schoolexamen. Van belang is daarbij dat het instrument wordt gebruikt in het kader van kwaliteitszorg rond het schoolexamen. Het verdient daarbij aanbeveling de zelfevaluatie uit te voeren als een systematisch en cyclisch verbeteringsproces.

Literatuur

Kuhlemeier, H., & Weerden, J. van (2006). *De meetkwaliteit van de Kwaliteitsmonitor Schoolexamens: Rapportage van de uitkomsten van een onderzoek met de conceptversie*. Arnhem: Cito.

Inspectie van het Onderwijs (2007a). *Discrepanties tussen de cijfers op het schoolexamen en het centraal examen*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007b). *De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2005-2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Lange, M. de & Dronkers, J. (2006). Hoe gelijkwaardig blijft het eindexamen tussen scholen? Discrepanties tussen de cijfers voor het schoolonderzoek en het centraal examen in het voortgezet onderwijs tussen 1998 en 2005. Beschikbaar via: www.eui.eu/Personal/Dronkers/Dutch/eindexamen9805.pdf.

□ T. Erkens, H. Kuhlemeier en J. van Weerden zijn respectievelijk als trainer, onderwijskundige en projectleider werkzaam bij Cito.